

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Факултет по изкуствата
Катедра Културология

ДОКЛАД

На тема:

Обичаят старци в с.Бачево, Разложко

Изготвил: Иванка Костадинова
IV –ти курс Културология
Фак. N 0549015

Благоевград
2009

В своето историческо развитие българските традиционни празници и обичаи постепенно се разрушават и отмират като цялостна система. В процеса на разпадане на традиционния календар сравнително по - голяма устойчивост проявяват празничните комплекси и отделните обичаи, които не са тясно свързани с християнския канон и които притежават определени характеристики като: „богата символика на обредите, с която се цели пожелание за здраве и успешен труд; ярка развлекателна зрелищност; възможност за проява на лично творчество и артистичен дар от участниците и подчертана българска етническа специфика” (Стаменова 1982:7). Такъв тип празник представляват кукерските игри, които векове наред са едни от най-жизнерадостните и многообичани народни празници.

Кукерски игри в Бачево се изпълняват на нова година. Названието на всички участници в игрите е старци. Но една част от тях, същинските кукери с маски, се наричат хем старци, хем „чауши”. В тези игри в класическия обред е било разрешено да се маскират само мъже, при това е трябвало да са ергени. Жена било допустимо да участва единствено като се предреши като мъж в обреда „сватба”. С течение на времето традицията се развила и днес се маскират мъже, жени, дори деца. Основните участници в карнавала могат да бъдат разделени на няколко типа персонажи: тип старец - чауш, това са персонажи, които задължително са с маски; тип булка и младоженец; тип девер, зълва, кум, кума; тип мома и ерген; тип мечка и мечкар; тип циганин. Наред с тях в наши дни се появяват нови и разнообразни персонажи от нефолклорната популярна култура, като певци, свирачи, козметици, лекари, политици, военни и други, които разиграват различни скечове.

Старците подготвят своите костюми в пълна тайна от населението. Обредното облекло на чаушите се състои от съшити необработени кози кожи, покриващи цялото тяло. На главата си те задължително слагат маска, която представлява висока островърха качулка (чучулка, чаушка) направена също от кози кожи. Всички чауши държат в рацете си говежди

опашки с излючение на първия чауш, той носи вместо говежда опашка – вълча такава както и сноп жито и сабя. Задължителен обреден атрибут на чаушите са звънците те са различни по брой, големина и звучност – като се започне от малките медни звънчета и се стигне до големите тежки хлопки и чанове.

Кукерските игри в Бачево се състоят от един основен момент: обхождане на селото. То започва от къщата на първия чауш и завършва на площада в центъра на селото. Шествието минава по двете главни улици, като важно условие за приключването му е да се получи затворен кръг преди да се отиде на площада. През целия път по време на обхождането се извършват редица обредни действия за благополучие и плодородие.

Строго определен е начина, по който се подреждат старците по време на шествието: в центъра се установяват един или двама чауши, около тях се прави хорото от момите и ергените (могат да се включват и хората от селото), зад хорото вървят невестата и младоженецът, кумът, кумата, деверът и зълвата. Около тях останалите чауши се нареждат по такъв начин, че да се образува кръг. Най - отпред е първият чауш, който води всички. Той решава кога да тръгне процесията, къде да спре, в кой двор да се влезе. Зад чаушите вървят попът, мечкарят с мечките, циганите и накрая всички останали. Те никога не минават между чаушите или хорото.

Шествието се движи по улиците, всеки от участниците изпълнява своята обредна роля. Под съпровода на зурна се вие хорото, като на всеки кръстопът първия чауш го спира, за да направи поне три кръга преди да тръгне отново. Чаушите скачат нехармонично, хаотично като през цялото време се закачат с тълпата и удрят с животинските опашки най – вече жените. Главният чауш решава в кой двор да се влезе. Обикновено стопаните ги очакват като добри гости. Цялата процесия спира пред избраната къща. Чаушите започват да играят тежко тържествено хоро на улицата в чест на задаващата се невеста. Булката и младоженецът, придружени от девера, зълвата, кума и кумата се приближават към хорото.

Някой от тълпата поздравява младоженеца, доукичва го с цветя и му поднася огледало да се види. Това се прави, за да могат останалите да откраднат невестата. И ето тя е повлечена към близките дворове. Вярва се, че по този начин ще бъде откраднато плодородието. Оскърблението и яростта на чаушите от отвличането на булката се изразява в шеметно разкъсване на хорото. Мелодичността на звънциите и хлопките изчезва. Ритъмът на стъпките се заменя с нервни недовършени движения, с подскачане и заканително заклащане. Внезапно мечи рев укротява всички. Мечкарят, свирейки, води мечките. Ненадейно те се отскубват и хукват през народа да освободят невестата. След като тя вече е с младоженеца, изплашена от краденето, припада. Тогава на помощ отново идват мечките, които я „газят“ и тя се съвзема, и става весела. Сега мечкарят разиграва мечките в чест на невестата. Чаушите с невестата, младоженеца, девера, зълвата, кума и кумата се отправят към двора на стопаните, които ги чакат на портите и ги канят да влязат, където им поднасят почерпка. Чаушите изпълняват хоро, след което започва сватбеният обред. Напред пристъпва булката, кланя се, целува ръка на стопаните, иска прошка, прехвърля кърпа през рамо на стопанина. Но настава тревога. Попът го няма. След миг някой го довежда, но пиан и без ритуални прибори. Домакинята започва да ги набавя: старият месал става патрахил, счупената паница – кандилница, детската книжка – евангелие, а метлата – босилкова китка. Всичко е готово, но попът не венчава. Уговарят го, но той клати отрицателно глава. Съобразителната стопанка му показва няколко монети. Попът ги грабва, после и шише с ракия, и почва да венчава. След венчавката невестата и младоженецът ту се сърдят и карат, ту се милват и симулират полов акт.

Всички други участници в игрите правят своите номера на улицата. Мечките се борят или „газят“ някого от зрителите, циганите почистват обувки или правят разни други неща за дребни пари, и т.н. Така се обхождат почти всички дворове и къщи в селото. Подминават се домовете, в които има покойник.

Шествието спира на площада на селото. Тук се извива хоро, водено от момите и ергените, в което участват всички. Накрая чаушите образуват кръг. В средата влиза първия чауш, както и този, който ще поеме тази роля на следващия празник, догодина. Тогава се осъществява предаването на снопа жито (олицетворяващо плодородието) и сабята от стария на новия чауш, смяната на старото с новото поколение, символизиращи отиващата си стара година и посрещането на новата с надеждата: тя да бъде плодородна и щастлива. След това първият чауш вдига високо над главата си вълчата опашка. След него всички останали вдигат говеждите опашки и в такт започват да скачат и да се друсат мълчаливо. Пази се спомена как в древни времена този ритуал се е извършвал в гората сред нечовешки подвиквания:

Джин, джин, джинове,
Надвихме над зверове!

Така свършват маскарадните игри, чийто основен идеен смисъл е насочен към предизвикване и стимулиране на плодородие, здраве и жизненост във всички сфери на стопанския, обществения и личния живот.

Кукерите се правят навсякъде за „берекет“: маскарадът не е просто празнична забава, но и средство да се осигури богата реколта. Танците, скачанията и търкалянията на кукерите се правят с надеждата да се повлияе симпатически върху реколта, здраве и успех в работата.

Използвана литература:

Краев 2003: Краев, Г., "Маска и було", София.

Петров 1972: Петров, П., "Кукери и сурвакари": в „Известия на Българското историческо дружество”, кн. XXVIII, София.

Радушин 1981: Радушин, К., „Продумай, Пирин, разказвай”, София.

Стаменова 1982: Стаменова, Ж., "Кукери и сурвакари", София.